

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย (Research Methodology)

โครงการศึกษาวิจัยเรื่อง ระบบคุ้มครองและสร้างความมั่นคงสำหรับแรงงานนอกระบบ ครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายหลัก 3 ประการ คือ 1) แรงงานนอกระบบมีลักษณะ รูปแบบ และสภาพปัญหาที่แท้จริงอย่างไร 2) ระบบสวัสดิการสังคมและคุ้มครองแรงงานนอกระบบมีอะไรบ้าง และ 3) เราจะสร้างระบบคุ้มครองและความมั่นคงสำหรับแรงงานนอกระบบได้อย่างไร ในการศึกษาครั้งนี้ได้ใช้การศึกษาวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)ควบคู่กันไป เพื่อให้เห็นถึงข้อเท็จจริงจากสภาพปัญหาที่มีความสัมพันธ์กับการทำงาน ที่นำไปสู่ความต้องการด้านระบบสวัสดิการของแรงงานนอกระบบ และระบบเกื้อกูลในสังคมไทยของแรงงานนอกระบบ โดยจะสังเคราะห์จากข้อมูลเชิงประจักษ์ที่ได้ให้เป็นเหตุเป็นผลตามกระบวนการพิสูจน์แนวคิดและทฤษฎี ซึ่งในบทนี้จะกล่าวถึงวิธีการวิจัยโดยประกอบไปด้วย นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการศึกษาวิจัย ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง การสุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา การประเมินคุณภาพเครื่องมือ การประมวลผลข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

3.1 นิยามศัพท์เฉพาะในการศึกษาวิจัย

โครงการศึกษาวิจัยเรื่อง ระบบคุ้มครองและสร้างความมั่นคงสำหรับแรงงานนอกระบบ ครั้งนี้มีคำนิยามศัพท์เฉพาะ ดังนี้

(1) **แรงงานนอกระบบ** หมายถึง ผู้ที่ทำงานหรือก่อให้เกิดกิจกรรมในภาคเศรษฐกิจที่ถูกกฎหมาย แต่เป็นแรงงานที่ไม่ได้รับการคุ้มครองโดยกฎหมายแรงงาน หรือ มีกฎหมายคุ้มครองแต่ยังไม่ได้รับสิทธิและหรือการดูแลเท่าที่ควรด้วย ซึ่งรวมถึงผู้ประกอบการอาชีพอิสระและผู้รับค่าจ้าง ทั้งในสถานประกอบการที่เป็นหลักแหล่ง ประกอบการเร่ร่อน รับจ้างทั่วไป รับงานไปทำที่บ้าน รับงานเป็นชิ้นหรือรับงานช่วง

ให้ความสำคัญกับประเด็นของ การทำงานหนัก ความมั่นคงในการทำงานมีน้อย ไม่มีกฎเกณฑ์การจ้างงานที่แน่นอน มีฐานะยากจน มีรายได้ไม่แน่นอน ไม่มีโอกาสในการพัฒนาศักยภาพ และมีคุณภาพชีวิตที่ต่ำ โดยเน้นกลุ่มผู้ประกอบการขนาดเล็ก หรือผู้ประกอบการธุรกิจครัวเรือน ภาคการผลิตและภาคบริการ รวมถึงผู้ทำงานรับจ้างในภาคการเกษตรที่มีการจ้างงานไม่แน่นอน หรือรับจ้างทำงานตามสัญญา ซึ่งอาจถูกเอารัดเอาเปรียบอันเนื่องมาจากไม่มีกฎหมายรองรับสิทธิ และไม่มีองค์กรตัวแทนเพื่อการเจรจาต่อรอง

โดยการศึกษาครั้งนี้จึงมุ่งเน้นที่จะศึกษาแรงงานนอกระบบในกลุ่มที่ถือว่าเป็นกลุ่มยากจน ขาดความมั่นคงและสวัสดิการต่างๆ ในการดำรงชีวิต ดังนั้นจึงเลือกศึกษากลุ่มแรงงานจำนวน 10 กลุ่ม ได้แก่ (1) กลุ่มผู้รับงานไปทำที่บ้าน (2) กลุ่มผู้ขับรถรับจ้าง (3) กลุ่มเกษตรกรพันธะสัญญา (4) กลุ่มแรงงานรับจ้างทางการเกษตร (5) กลุ่มหาบเร่แผงลอย (6) กลุ่มคนทำงานในภาคบริการ (7) กลุ่มคนค้าขาย (8) กลุ่มคนซื้อขายของเก่า (9) กลุ่มคนทำงานบ้าน และ (10) กลุ่มแรงงานรับจ้างทั่วไป

(2) **กฎหมายแรงงาน** หมายถึง กฎหมายคุ้มครองแรงงาน สวัสดิการแรงงาน แรงงานสัมพันธ์ ตลอดจนความปลอดภัย อาชีวอนามัยและสภาพแวดล้อมในการทำงาน

(3) **การคุ้มครองแรงงาน** หมายถึง การคุ้มครองลูกจ้างในสถานประกอบการในด้านสุขภาพการจ้าง สภาพการทำงาน สวัสดิการ ตลอดจนความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงาน

(4) **ความปลอดภัย อาชีวอนามัย และสภาพแวดล้อมในการทำงาน** หมายถึง การกระทำ หรือ สภาพการทำงาน ซึ่งปลอดภัยจากเหตุอันจะทำให้เกิดการประสบอันตราย การเจ็บป่วยอันเนื่องมาจากการทำงานต่อ ลูกจ้าง หรือความเดือดร้อนรำคาญเนื่องมาจากการทำงาน หรือเกี่ยวกับการทำงาน

(5) **ระบบคุ้มครองและสร้างความมั่นคง** หมายถึง การคุ้มครองและการสร้างความมั่นคงให้แก่ แรงงานนอกระบบ ได้แก่ การคุ้มครองทางด้านกฎหมาย สิทธิประโยชน์และสวัสดิการที่พึงจะได้รับจากสังคม ที่ จำเป็นต่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของแรงงานนอกระบบ

(6) **กลุ่มผู้รับงานไปทำที่บ้าน** หมายถึง บุคคลซึ่งรับงานจากเจ้าของงานหรือผู้ซึ่งรับมอบงานจาก เจ้าของงานไปผลิต ประกอบ บรรจุ ซ่อม หรือแปรรูปสิ่งของตามที่ได้ตกลงในบ้านของตนเองหรือสถานที่ที่ไม่ใช่ สถานประกอบการกิจการที่เจ้าของงาน หรือผู้ซึ่งรับมอบงานจากเจ้าของงานเพื่อรับค่าจ้าง

(7) **กลุ่มผู้ขับรับจ้าง** หมายถึง ผู้ขับแท็กซี่ มอเตอร์ไซด์รับจ้าง ผู้รับจ้างขับรถตู้ ผู้รับจ้างขับรถสี่ ล้อเล็ก ผู้ขับรับจ้างสามล้อถีบ ผู้ขับรับจ้างสามล้อเครื่อง ผู้รับจ้างขับรถบรรทุก ผู้รับจ้างขับรถสองแถว (รับส่งผู้โดยสาร)

(8) **กลุ่มเกษตรกรพันธะสัญญา** หมายถึง เกษตรกรที่ประกอบอาชีพงานภาคเกษตร ให้กับบุคคลหรือ นิติบุคคล โดยมีการตกลงล่วงหน้าเกี่ยวกับเงื่อนไขการผลิต

(9) **กลุ่มแรงงานรับจ้างทางการเกษตร** หมายถึง ผู้รับจ้างทำงานให้แก่ผู้ประกอบการอาชีพในภาค เกษตร โดยได้รับค่าจ้างหรือผลตอบแทน

(10) **กลุ่มหาบเร่แผงลอย** หมายถึง กิจกรรมทางธุรกิจและการค้าสินค้าหรือบริการประเภทใดก็ตาม ซึ่งใช้ที่สาธารณะ โดยเฉพาะผู้ประกอบการอาชีพขายสินค้าหรือบริการตามทางเท้า หรือเร่ขายตามถนนสาธารณะ โดยแบ่งประเภทของผู้ค้าหาบเร่แผงลอย ออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ คือ

- ประเภทเคลื่อนที่อยู่เสมอ เช่น ผู้ที่ใช้หาบ คาน รถเข็น รถจักรยาน รถสามล้อ จักรยานยนต์ รถยนต์ หรือพาหนะใส่สินค้าอย่างอื่น เสนอขายสินค้าไปตามที่ต่างๆ เปลี่ยนสถานที่อยู่เสมอ แม้จะใช้ทิศทางเดิมเป็นประจำหรือไม่ก็ตาม
- ประเภทอยู่กับที่ เช่น ผู้ที่ใช้แคร่ แท่น โต๊ะ แผง เสื่อ พื้นดิน เสนอขายสินค้า โดยมีสถานที่ตั้งแน่นอน ไม่เปลี่ยนที่ตั้งขายบ่อยนัก

(11) **กลุ่มคนทำงานในภาคบริการ** (ในที่นี้กำหนดเฉพาะกลุ่มแรงงานที่ทำงานที่ร้านขายอาหาร เท่านั้น) หมายถึง ผู้ที่ทำงานในร้านอาหารเป็นพนักงานเสิร์ฟ พนักงานล้างจานและทำความสะอาด หรือคนปรุง อาหาร

(12) **กลุ่มคนค้าขาย** หมายถึง ผู้มีรายได้จากการเก็บของเก่าจากกองขยะขายเพื่อยังชีพ บริเวณ สถานีขนส่งต่างๆ ข้างถนน ทางเดิน โดยใช้รถสามล้อ รถเข็น หรือเดินเก็บ

(13) **กลุ่มคนซื้อขายของเก่า** หมายถึง ผู้ที่ทำการกิจกรรมการรับซื้อขายของเก่าตามแหล่งชุมชน โดย รถสามล้อถีบ รถจักรยานยนต์ดัดแปลงเป็นรถสามล้อ รถยนต์ หรือรถเข็น

(14) **กลุ่มคนทำงานบ้าน** หมายถึง ผู้ทำงานให้กับนายจ้างในสถานที่ที่เป็นบ้าน อาคารชุดหรือตึกแถว เช่น งานทำความสะอาดสถานที่ ซักรีดเสื้อผ้า งานในครัวและงานสนามหญ้า เป็นต้น ได้แก่ แม่บ้าน และคนใช้ ในบ้าน แต่ไม่รวมถึงงานที่ประกอบการในทางธุรกิจ หรือการค้าขาย

(15) กลุ่มแรงงานรับจ้างทั่วไป หมายถึง แรงงานรับจ้างและผู้ประกอบอาชีพอิสระรายย่อยอื่นๆ ที่ไม่ได้อยู่ในกลุ่มอาชีพ 9 กลุ่มแรกข้างต้น

3.2 ขั้นตอนการศึกษา

การศึกษาระบบคุ้มครองและสร้างความมั่นคงสำหรับแรงงานนอกระบบ มีกรอบแนวคิดในการวิจัยคือ การใช้กรอบคิดทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ทางเลือก โดยการนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้ทั้งเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ มาประมวลผลวิเคราะห์สภาพ สาเหตุ และแนวทางสำหรับการเสนอระบบคุ้มครองและสร้างความมั่นคงสำหรับแรงงานนอกระบบ

ระเบียบวิธีวิจัย จะใช้การวิจัยเชิงปริมาณ (สถิติ แบบสอบถามจากการสุ่มตัวอย่าง ผลการวิจัยของผู้อื่นที่เกี่ยวข้อง) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (การศึกษาในพื้นที่ การสนทนากลุ่มเฉพาะ การสัมภาษณ์พูดคุยแบบเจาะลึก การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ การศึกษาและการวิเคราะห์ข้อมูลด้านต่างๆ ที่รวบรวมได้โดยคณะวิจัยและ/หรือจากผลการวิจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง) ควบคู่กันไป

ข้อกำหนดวิธีการศึกษา และระเบียบวิจัยตามข้อกำหนดโครงการวิจัยประกอบด้วย

- 1) การศึกษาจากบทความ เอกสารการวิจัย วิทยานิพนธ์ หรือเอกสารต่างๆ ทั้งในประเทศ และจากต่างประเทศ ที่เกี่ยวกับการคุ้มครองและสร้างความมั่นคงแก่แรงงานนอกระบบ
- 2) วิจัยภาคสนามโดยการสัมภาษณ์ ด้วยการสำรวจเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยพิจารณาข้อมูลกลุ่มตัวอย่างอย่างมีเหตุผล เชื่อถือได้
- 3) การสุ่มตัวอย่างให้เป็นไปตามทฤษฎีการสุ่มตัวอย่าง
- 4) ประมวลผลข้อมูลทางสถิติ
- 5) นำผลการศึกษาเสนอในการประชุมสัมมนาเพื่อรับฟังความคิดเห็นจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

เพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์ และขอบเขตของการศึกษา ระเบียบวิธีวิจัยจะประกอบด้วย ขั้นตอนในกระบวนการวิจัย การจัดทำข้อเสนอแนะ และแนวทางปฏิบัติในการดำเนินงาน ซึ่งจะรวบรวมเป็นรายงานเสนอต่อกระทรวงแรงงาน ซึ่งประกอบด้วย 4 ขั้นตอนหลักที่สำคัญคือ

ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์ข้อมูลทุติยภูมิ รวบรวมข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับความต้องการ และระบบสวัสดิการของแรงงานนอกระบบ ระบบเกื้อกูลในสังคมไทย และโครงข่ายทางสังคมของแรงงานนอกระบบ กรอบทางกฎหมาย กฎ ระเบียบที่เกี่ยวข้องกับแรงงานนอกระบบ การบังคับใช้ ปัญหาและอุปสรรคในการบังคับใช้ โดยทำการสำรวจวรรณกรรม รวบรวมสถิติ ข้อมูล ข่าวสารเพื่อทำการวิเคราะห์เบื้องต้นระบบคุ้มครองและสร้างความมั่นคงสำหรับแรงงานนอกระบบ

ขั้นตอนที่ 2 การสำรวจข้อมูลปฐมภูมิ โดยการลงเก็บข้อมูลภาคสนามใน 5 พื้นที่ด้วยกัน คือ ในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ และประมวลผลข้อมูล โดย

การรวบรวมข้อมูลต่างๆ ที่ได้มา นำมาแยกแยะตรวจสอบความถูกต้อง จัดลำดับ และคำนวณทางสถิติ ทั้งนี้การได้มาซึ่งข้อมูลปฐมภูมิจะดำเนินการโดยวิธีดังต่อไปนี้

(1) สัมภาษณ์โดยใช้แบบสอบถาม โดยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) จากการใช้วิธีแบบสอบถามนี้จะประกอบด้วยแรงงานนอกระบบ และผู้เกี่ยวข้องกับเครือข่ายทางสังคม กลุ่มต่างๆ ตามกลุ่มอาชีพของแรงงานนอกระบบ ทั้ง 9 กลุ่มอาชีพ ที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

(2) จัดประชุมกลุ่ม (Focus Group) เป็นการจัดประชุมกลุ่มย่อยของผู้ที่อยู่ในแรงงานนอกระบบ เน้นเนื้อหาเรื่องสภาพความเป็นอยู่ ปัญหา ความต้องการ และสวัสดิการของแรงงานนอกระบบที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิต ซึ่งการสนทนากลุ่มจะให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมและการรับฟังความคิดเห็นจากคนทุกกลุ่มอย่างเปิดกว้าง และเท่าเทียมกัน

(3) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เป็นการสัมภาษณ์ โดยมีกลุ่มแรงงานนอกระบบที่น่าสนใจ และมีความเข้มแข็งด้านเครือข่ายอยู่แล้ว 19 กลุ่ม รวมทั้งกลุ่มแรงงานนอกระบบ 9 กลุ่มแรกด้วย เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์และสังเคราะห์ต่อไป

ขั้นตอนที่ 3 การวิเคราะห์ข้อมูลตั้งแต่ข้อมูลหัตถภูมิ ข้อมูลปฐมภูมิ (ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม การสนทนากลุ่ม และการสัมภาษณ์เชิงลึก) เพื่อให้ได้ผลวิเคราะห์ที่มีความถูกต้องและสมบูรณ์มากที่สุด

ขั้นตอนที่ 4 จัดทำข้อเสนอแนะทางการให้ความช่วยเหลือและคุ้มครองแรงงานนอกระบบรวมทั้งข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนา และวางแผนการพัฒนาแรงงานนอกระบบในระยะยาวได้อย่างมั่นคง และยั่งยืน พร้อมจัดทำข้อเสนอแนะทางปฏิบัติดำเนินงานในการพัฒนาเพื่อให้ความคุ้มครองและให้สวัสดิการแรงงานนอกระบบในอนาคตต่อไป

3.3 ระเบียบวิธีการศึกษา แบบการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

3.3.1 ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาวิจัยเชิงปริมาณนี้เป็นการศึกษาถึงสภาพปัญหา ลักษณะ รูปแบบ ความต้องการ และระบบสวัสดิการของแรงงานนอกระบบ ในแต่ละกลุ่มอาชีพ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นปัจจุบันที่สุด โดยใช้การสำรวจตามแบบสอบถาม และกำหนดให้มีการศึกษาข้อมูลจากเอกสารการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องในเบื้องต้นก่อน โดยมีความมุ่งหมายเพื่อกำหนดขอบเขตของประชากรของแต่ละกลุ่มอาชีพแรงงานนอกระบบ เพื่อให้สามารถพยากรณ์กลุ่มตัวอย่างจากประชากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเพื่อให้สามารถขยายผลได้

3.3.2 ประชากรและกลุ่มการศึกษาวิจัย

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก แบ่งเป็น กลุ่มต่างๆ ตามกลุ่มอาชีพของแรงงานนอกระบบ ซึ่งได้จำแนกกลุ่มการศึกษาออกเป็น 10 กลุ่ม ดังนี้

- 1) กลุ่มผู้รับงานไปทำที่บ้าน

- 2) กลุ่มผู้ขับรถรับจ้าง (มอเตอร์ไซด์, สามล้อถีบ, สามล้อเครื่อง, สี่ล้อเล็ก, แท็กซี่, รถตุ้, รถบรรทุก)
- 3) กลุ่มเกษตรกรพันธะสัญญา
- 4) กลุ่มแรงงานรับจ้างทางการเกษตร
- 5) กลุ่มหาบเร่ แผงลอย
- 6) กลุ่มคนทำงานในภาคบริการ (ทำงานในร้านอาหาร)
- 7) กลุ่มคนค้าขาย
- 8) กลุ่มคนซื้อขายของเก่า
- 9) กลุ่มคนทำงานบ้าน (แม่บ้าน/คนใช้ในบ้าน/คนขับรถ/คนสวน)
- 10) กลุ่มแรงงานรับจ้างทั่วไป (แรงงานก่อสร้าง/รับจ้างทั่วไปนอกบ้าน)

3.3.3 การสุ่มตัวอย่าง

การสุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นการสุ่มตัวอย่างโดยใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) กล่าวคือ เป็นการเลือกตัวอย่างที่ผู้วิจัยพิจารณาว่าควรให้หน่วยใดเป็นตัวอย่างสำหรับกลุ่มเป้าหมายที่สามารถให้ข้อมูลในเรื่องที่สนใจศึกษาได้ ดังนั้น การเลือกกลุ่มตัวอย่างจึงไม่ใช้วิธีแบบอิงความน่าจะเป็น (Non-Probability Sampling) ทั้งนี้เนื่องจากข้อจำกัดด้านกรอบข้อมูล (Sampling Frame) ที่ไม่มีข้อมูลที่แน่นอนหรือไม่มีเลยสำหรับตัวอย่างบางกลุ่ม งบประมาณ และระยะเวลาที่มีจำกัดในการศึกษา ดังนั้น การเลือกตัวอย่างแบบนี้ จึงเป็นการประหยัดเวลา และค่าใช้จ่าย ซึ่งวิธีนี้เหมาะสำหรับการศึกษาที่ต้องการทราบความคิดเห็น ความรู้ ความต้องการ ประสพการณ์จากบุคคลเฉพาะกลุ่มเป็นอย่างดี

แต่อย่างไรก็ดี การวิจัยครั้งนี้ได้พยายามเลือกกลุ่มตัวอย่างบนพื้นฐานของการใช้วิจารณญาณ (Judgment) ในการเป็นตัวแทนกลุ่มตัวอย่างที่จะศึกษาร่วมประกอบพิจารณา เพื่อให้กลุ่มตัวอย่างที่น่าสนใจศึกษามีโอกาสถูกเลือกมากที่สุด โดยแบ่งให้มียังจังหวัดที่เป็นกรอบประชากรย่อยของแรงงานนอกระบบครอบคลุมทั้ง 5 ภาค (กรุงเทพมหานคร ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้) โดยในการเลือกตัวแทนจังหวัดประชากร ที่ปรึกษาได้เลือกจังหวัดเดียวกันกับกลุ่มแรงงานนอกระบบที่มีความเข้มแข็งด้านเครือข่ายอยู่แล้ว 19 กลุ่มด้วยกัน ซึ่งจะได้กล่าวในหัวข้อต่อไป โดยจังหวัดประชากร 14 จังหวัด ได้แก่

- 1) กรุงเทพมหานคร
- 2) อุดรดิตถ์
- 3) เชียงใหม่
- 4) ลำพูน
- 5) ขอนแก่น
- 6) สุรินทร์
- 7) นครศรีธรรมราช
- 8) ศรีสะเกษ
- 9) พะเยา
- 10) สงขลา

- 11) ราชบุรี
- 12) นราธิวาส
- 13) สุพรรณบุรี
- 14) ปัตตานี

ซึ่งการสุ่มจำนวนตัวอย่างจะกำหนดตามสัดส่วนของแรงงานนอกระบบในแต่ละกลุ่มอาชีพ เป็นพื้นฐานในการคำนวณจำนวนตัวอย่างในแต่ละกลุ่มและแต่ละภาค จากสำนักงานสถิติแห่งชาติ ปี 2548) ซึ่งผลการเลือกตัวอย่างแบบใช้วิธีการคำนวณของแรงงานนอกระบบทั้ง 9 กลุ่ม จำนวน 10,000 ตัวอย่าง ในเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ ปรากฏในตารางที่ 3.3-1, 3.3-2 และ 3.3-3 ดังนี้

ตารางที่ 3.3-1 แสดงจำนวนประชากรแรงงานนอกระบบทั้งหมดจำแนกรายอาชีพ และภาค

อาชีพ	กรุงเทพฯ	ภาคกลาง	ภาคเหนือ	ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	ภาคใต้	รวม
1. กลุ่มผู้รับงานไปทำที่บ้าน (รับจ้างทำของ / รับจ้างผลิต/รับจ้างแปรรูป)	336,300	413,160	425,400	504,800	187,400	1,867,060
2. กลุ่มผู้ขับรถรับจ้าง (มอเตอร์ไซด์ / สามล้อถีบ / สามล้อเครื่อง / สี่ล้อเล็ก / แท็กซี่ / รถตุ้ / รถบรรทุก)	192,600	172,656	70,600	132,600	69,500	637,956
3. กลุ่มเกษตรกรพันธะสัญญา	39,700	1,886,280	3,224,200	6,568,300	1,872,000	13,590,480
4. กลุ่มแรงงานรับจ้างทางการเกษตร						
5. กลุ่มหาบเร่ แผงลอย	345,000	170,242	884,500	1,213,900	284,700	2,587,842
6. กลุ่มคนทำงานในภาคบริการ						
7. กลุ่มคนค้าขาย (เพื่อยังชีพ / ขนย้าย / คัดแยก)	741,300	1,701,128	196,500	3,988,200	1,371,600	7,998,728
8. กลุ่มคนซื้อ - ขายของเก่า						
9. กลุ่มคนทำงานบ้าน (แม่บ้าน / คนรับใช้ในบ้าน / คนขับรถ / คนสวน)	103,700	32,296	35,000	42,700	11,600	225,296
10. กลุ่มแรงงานรับจ้างทั่วไป (แรงงานก่อสร้าง/รับจ้างทั่วไปนอกบ้าน)	213,600	392,568	434,500	586,500	252,800	1,879,968
รวม	1,661,700	4,768,330	5,270,700	13,037,000	4,049,600	28,787,330

ที่มา : ดัดแปลงจาก รายงานการศึกษาวิจัยเรื่อง ความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการขยายความคุ้มครองประกันสังคมสู่แรงงานนอกระบบ. สำนักงานประกันสังคม, 2548 และ สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2549

ตารางที่ 3.3-2 แสดงจำนวนกลุ่มตัวอย่างแรงงานนอกระบบโดยการคิดเฉลี่ยตามสัดส่วน

อาชีพ	กรุงเทพฯ	ภาคกลาง	ภาคเหนือ	ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	ภาคใต้	รวม
1. กลุ่มผู้รับงานไปทำที่บ้าน (รับจ้างทำของ / รับจ้างผลิต/รับจ้างแปรรูป)	116	142	146	174	64	644
2. กลุ่มผู้ขับรถรับจ้าง (มอเตอร์ไซด์ / สามล้อถีบ / สามล้อเครื่อง / สี่ล้อเล็ก / แท็กซี่ / รถตุ้ / รถบรรทุก)	66	59	24	46	24	219
3. กลุ่มเกษตรกรพันธะสัญญา	14	648	1,108	2,258	643	4,671
4. กลุ่มแรงงานรับจ้างทางการเกษตร						
5. กลุ่มหาบเร่ แผงลอย	119	59	304	417	97	996
6. กลุ่มคนทำงานในภาคบริการ						
7. กลุ่มคนค้าขาย (เพื่อยังชีพ / ขนย้าย / คัดแยก)	255	585	68	1,370	471	2,749
8. กลุ่มคนซื้อ – ขายของเก่า						
9. กลุ่มคนทำงานบ้าน (แม่บ้าน / คนรับใช้ในบ้าน / คนขับรถ / คนสวน)	35	11	12	15	4	77
10. กลุ่มแรงงานรับจ้างทั่วไป (แรงงานก่อสร้าง/รับจ้างทั่วไปนอกบ้าน)	73	135	149	202	87	646
รวม	678	1,639	1,811	4,482	1,390	10,000

ที่มา : ที่ปรึกษา

ตารางที่ 3.3-3 แสดงจำนวนกลุ่มตัวอย่างแรงงานนอกระบบโดยการคิดเฉลี่ยตามสัดส่วนเพื่อใช้ในการเก็บข้อมูลจริง

อาชีพ	กรุงเทพฯ	ภาคกลาง	ภาคเหนือ	ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	ภาคใต้	รวม
1. กลุ่มผู้รับงานไปทำที่บ้าน (รับจ้างทำของ /รับจ้างผลิต/รับจ้างแปรรูป)	116	142	146	174	100	678
2. กลุ่มผู้ขับรถรับจ้าง (มอเตอร์ไซด์ /สามล้อถีบ /สามล้อเครื่อง /สั้วเล็ก /แท็กซี่ /รถตุ้ /รถบรรทุก)	100	100	100	100	100	500
3. กลุ่มเกษตรกรพันธะสัญญา	154	630	483	59	207	1,533
4. กลุ่มแรงงานรับจ้างทางการเกษตร	646	170	317	741	593	2,467
5. กลุ่มหาบเร่ แผงลอย	100	100	152	208	100	661
6. กลุ่มคนทำงานในภาคบริการ	100	100	152	209	100	660
7. กลุ่มคนค้าขาย (เพื่อยังชีพ /ขนย้าย / คัดแยก)	127	292	100	575	236	1,330
8. กลุ่มคนซื้อ – ขายของเก่า	128	293	100	574	235	1,330
9. กลุ่มคนทำงานบ้าน (แม่บ้าน /คนรับใช้ในบ้าน /คนขับรถ /คนสวน)	35	30	30	30	30	155
10. กลุ่มแรงงานรับจ้างทั่วไป (แรงงานก่อสร้าง/รับจ้างทั่วไปนอกบ้าน)	100	135	149	202	100	686
รวม	1,606	1,992	1,729	2,872	1,801	10,000

ที่มา : ที่ปรึกษา

3.3.4 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

1) แบบสอบถาม

- ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม เช่น เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส ที่อยู่ เป็นต้น จำนวน 7 ข้อ
- ตอนที่ 2 ข้อมูลด้านอาชีพและสภาพการทำงาน เช่น อาชีพ รูปแบบการจ้างงาน ลักษณะการทำงานในแต่ละวัน ลักษณะงาน วันหยุด รายได้ ความพอใจ สวัสดิการต่างๆ เป็นต้น จำนวน 15 ข้อ

- ตอนที่ 3 สภาพปัญหาจากการทำงานที่ต้องประสบและปัญหาด้านอาชีวอนามัย เช่น ปัญหา
จากการทำงาน ความไม่ปลอดภัยในการทำงาน การได้รับบาดเจ็บหรืออุบัติเหตุ
จากการทำงาน เป็นต้น จำนวน 12 ข้อ
- ตอนที่ 4 ความต้องการของแรงงานนอกระบบ เช่น ความต้องการระบบคุ้มครองและ
สวัสดิการ เป็นต้น จำนวน 5 ข้อ
- ตอนที่ 5 ระบบคุ้มครองทางสังคมที่ผู้ตอบแบบสอบถามได้รับ จำนวน 1 ข้อ
- ตอนที่ 6 แนวคิดและข้อเสนอแนะของผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นการใช้คำถามแบบ คำถาม
ปลายเปิด (Open End Question) ที่เปิดโอกาสให้ผู้ตอบสามารถตอบได้เต็มที่ อีก
จำนวน 2 ข้อ

2) การประเมินคุณภาพแบบสอบถาม

- ขั้นที่ 1 ตรวจสอบความถูกต้องชัดเจนของเนื้อหาสาระในแต่ละข้อคำถามแล้วนำ
แบบสอบถามมาปรับปรุงแก้ไข เพื่อสามารถตอบสนองวัตถุประสงค์ในการศึกษา
มากที่สุด
- ขั้นที่ 2 ทำการทดสอบแบบสอบถาม (Pretest) โดยการทดลองเก็บข้อมูล จำนวน 40 ชุด
แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องเพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจริงต่อไป
- ขั้นที่ 3 จัดอบรมเจ้าหน้าที่ ซึ่งจะเป็นผู้ออกไปสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย ให้เกิดความรู้
ความเข้าใจปัญหาต่างๆ ในแบบสอบถาม และสามารถสัมภาษณ์ตาม
แบบสอบถามให้สอดคล้องกลมกลืนเนื้อหาได้ทั้งหมด

3.4 การวิจัยเชิงคุณภาพ (Anthropological Research)

การวิจัยเชิงคุณภาพที่นำมาใช้ในโครงการนี้เพื่อนำมาผสมผสานกับการวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อการแสวงหา
ความรู้โดยการพิจารณาปรากฏการณ์การทำงานของแรงงานนอกระบบจากสภาพแวดล้อมตามความจริงในทุก
มิติ เพื่อหาความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์กับสภาพแวดล้อมทั้งหมด โดยคำนึงถึงความรู้สึกนึกคิด ค่านิยม
และความพึงพอใจต่อการทำงานของแรงงานนอกระบบ นอกเหนือจากข้อมูลเชิงปริมาณที่ได้จากการสำรวจ
ดังกล่าวแล้ว โดยใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ เป็นวิธีหลักในการเก็บ
ข้อมูล และได้เน้นการวิเคราะห์ข้อมูลโดยสร้างข้อมูลสรุปแบบอุปนัย การดำเนินครั้งนี้ได้ดำเนินการโดย

- (1) การวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) ใช้ข้อมูลจากการสังเกตเป็นหลักไปสู่ข้อสรุปใหญ่
- (2) การวิเคราะห์โดยการจำแนกข้อมูล (Typological Analysis) ใช้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์จำแนก
พฤติกรรมเป็นหลัก
- (3) การวิเคราะห์โดยการเปรียบเทียบข้อมูล (Constant Comparison) โดยการนำข้อมูลจาก
ปรากฏการณ์สภาพทั่วไป เปรียบเทียบกับการสังเกตและสัมภาษณ์ เพื่อแสวงหาข้อมูลสรุปที่
สมเหตุสมผล (Valid)

ซึ่งการวิจัยเชิงคุณภาพในครั้งนี้จะใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-dept Interview) และการสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group) ดังนี้

1) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

ทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยสัมภาษณ์กลุ่มแรงงานนอกระบบกลุ่มอาชีพย่อยที่มีความเข้มแข็งด้านเครือข่ายอยู่แล้ว 19 กลุ่ม รวมทั้งกลุ่มแรงงานนอกระบบ 10 กลุ่มอาชีพหลักด้วย (ตารางที่ 3.4-1) เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์และสังเคราะห์ต่อไป

การสัมภาษณ์จะเน้นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับแรงงานนอกระบบ วิธีการเก็บข้อมูลแบบนี้เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ให้สัมภาษณ์แสดงความคิดเห็นหรือให้ข้อมูลได้อย่างเต็มที่ ซึ่งมีประโยชน์อย่างยิ่งต่อการสร้างความรู้ความเข้าใจในทัศนคติของผู้ให้สัมภาษณ์ในเรื่องแรงงานนอกระบบ และส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง วิธีการเก็บข้อมูลเช่นนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยวิธีดำเนินการสัมภาษณ์จะเป็นไปในลักษณะที่ไม่ได้กำหนดรูปแบบตายตัวไว้ (Un-structured)

ในส่วนของการควบคุมเนื้อหาให้เป็นไปในลักษณะเดียวกัน ผู้สัมภาษณ์จะกำหนดประเด็นต่างๆ ไว้ล่วงหน้าแต่พยายามซักถามให้ได้ครบประเด็น ซึ่งในขณะสัมภาษณ์จะปล่อยให้ผู้สัมภาษณ์ให้ข้อมูลรายละเอียดต่างๆ ที่น่าสนใจได้ตามประสงค์ ผู้สัมภาษณ์จะซักถามติดตามรายละเอียดต่างๆ โดยพยายามให้การซักถามดำเนินไปอย่างราบรื่น ไม่เร่งรัด เป็นธรรมชาติ บรรยากาศเป็นกันเองและเพื่อให้ได้ข้อมูลตรงตามประเด็นที่ต้องการสำหรับงานวิจัยชิ้นนี้

ตารางที่ 3.4-1 แสดงกลุ่ม แรงงานนอกระบบโดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

กลุ่มอาชีพหลัก	กลุ่มอาชีพย่อย	ภาค/จังหวัด
1. กลุ่มผู้รับงานไปทำที่บ้าน	1. กลุ่มหัตถกรรมเครื่องทองลงหิน (กทม. จตุจักร) 2. กลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้าเคหะร่มเกล้า (กทม. ลาดกระบัง) 3. กลุ่มเย็บเสื้อผ้าฉลองกรุง (กทม. หนองจอก) 4. กลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้าสตรีน้อมเกล้า (กทม. วังทองกลาง) 5. กลุ่มจักสานและแอนติคบ้านหนองแก้ว (จ. เชียงใหม่) 6. กลุ่มทอผ้าบ้านสันปูเลย (จ. พะเยา) 7. กลุ่มผลิตข้าวซ้อมมือบ้านเวียง (จ. พะเยา) 8. กลุ่มทอผ้าบ้านร่องยาง (จ. อุดรดิตถ์) 9. กลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้าบ้านป่าเปา (จ. ลำพูน) 10. กลุ่มอาชีพตุ๊กตา (จ. ราชบุรี) 11. กลุ่มผ้าห่มเศรษฐกิจ (จ. สุพรรณบุรี)	ภาคเหนือ - เชียงใหม่ - พะเยา - อุดรดิตถ์ - ลำพูน ภาคกลาง - กรุงเทพมหานคร - ราชบุรี - สุพรรณบุรี ภาคตะวันออก/เชียงใหม่ - ขอนแก่น - สุรินทร์

ตารางที่ 3.4-1 แสดงกลุ่ม แรงงานนอกระบบโดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) (ต่อ)

กลุ่มอาชีพหลัก	กลุ่มอาชีพย่อย	ภาค/จังหวัด
	12. กลุ่มพัฒนาสตรี (จ. สุรินทร์) 13. กลุ่มอวนบ้านเหล่าเกวียนหัก (จ. สุรินทร์) 14. กลุ่มผ้าไหมบ้านสวาย (จ. สุรินทร์) 15. กลุ่มหัตถกรรมกก ผือ ทาม (จ. ศรีสะเกษ) 16. กลุ่มทอผ้ากระแสดินรุ้ง (จ. สงขลา) 17. กลุ่มผลิตน้ำบูดู (จ. ปัตตานี)	- ศรีสะเกษ ภาคใต้ - นครศรีธรรมราช - สงขลา - ปัตตานี - นราธิวาส
2. กลุ่มผู้ขับรถรับจ้าง	มอเตอร์ไซด์รับจ้าง, สามล้อถีบ, สามล้อเครื่อง, สี่ล้อเล็ก, แท็กซี่, รถตุ้, รถบรรทุก, รถกระบะรับจ้างทั่วไป, รถสองแถว/รถโดยสาร	
3. กลุ่มเกษตรกรพันธะสัญญา	18. กลุ่มประมงพื้นบ้านโคกเคียน (จ. นราธิวาส)	
4. กลุ่มแรงงานรับจ้างทางการเกษตร	19. กลุ่มรับจ้างทางเกษตร (จ. นครศรีธรรมราช)	
5. กลุ่มหาบเร่แผงลอย	ร้านขายอาหาร, เสื้อผ้า/รองเท้า/กระเป๋า/เครื่องประดับ และอื่นๆ ทั้งที่เคลื่อนที่อยู่เสมอ และแบบอยู่กับที่	
6. กลุ่มคนทำงานในภาคบริการ	เจ้าของร้าน/เจ้าของกิจการ, พ่อครัว/แม่ครัว, พนักงานเสิร์ฟ, พนักงานล้างจาน และอื่นๆ	
7. กลุ่มคนค้าขาย	กลุ่มคนที่ทำอาชีพค้าขายเพื่อยังชีพ	
8. กลุ่มคนซื้อขายของเก่า	คนซื้อขายของเก่าทั้งที่เป็นรถชาเล้ง และรถกระบะ	
9. กลุ่มคนทำงานบ้าน	แม่บ้าน, คนรับใช้ในบ้าน, คนขับรถ, คนสวน	
10. กลุ่มแรงงานรับจ้างทั่วไป	แรงงานก่อสร้าง, รับเหมาก่อสร้างรายย่อย, ค้าขายของชำรายย่อย และอื่นๆ	
รวม 10 กลุ่มอาชีพหลัก	รวม 19 กลุ่มอาชีพย่อย	รวม 4 ภาค 14 จังหวัด

2) การสนทนากลุ่มย่อย (Focus Group)

โดยเน้นเนื้อหาเรื่องสภาพความเป็นอยู่ สภาพปัญหา ความต้องการ และสวัสดิการของแรงงานนอกระบบที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิต ซึ่งจะมีกลุ่มแรงงานนอกระบบเข้าร่วมครั้งละประมาณ 8-12 ราย โดยจัดกลุ่มแต่ละอาชีพ ครอบคลุมและอายุในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน เพื่อป้องกันความลำเอียง (Bias) ซึ่งการสนทนากลุ่มจะให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมและการรับฟังความคิดเห็นจากคนทุกกลุ่มอย่างเปิดกว้าง และเท่าเทียมกัน เทคนิคการเก็บข้อมูลจึงเป็นการระดมความคิดจากแรงงานนอกระบบโดยตรง ดังนี้

(1) การร่วมกันวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาในชุมชนร่วมกัน โดยจะทำหลังจากคุยกันแล้วว่ามีปัญหาอะไรแล้วช่วยกันวิเคราะห์หาสาเหตุ เพื่อช่วยให้เข้าใจที่มาของปัญหาได้ดีขึ้น ทำให้เข้าใจความเกี่ยวพันของปัญหา และสามารถแก้ไขปัญหามาจากต้นตอ เช่น เมื่อมีปัญหาและพบว่าสาเหตุมาจากคนบางกลุ่ม แล้วจึงถามว่าเพราะเหตุใดจึงมีสาเหตุจากคนกลุ่มนั้น เมื่อได้คำตอบก็ถามต่อไปว่า เพราะเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น ทำเช่นนี้ไปเรื่อย ๆ ในที่สุดก็จะได้สาเหตุหรือต้นตอของปัญหา

(2) การศึกษาเกี่ยวกับทางเลือกในอนาคตที่กลุ่มคิดว่าเป็นไปได้ หรือน่าจะเป็นไปได้สำหรับตน โดยพยายามที่จะกระทำในสิ่งต่อไปนี้

- บรรยายทางเลือกในอนาคตที่เป็นไปได้ หรือน่าจะเป็นไปได้สำหรับแรงงานกลุ่มเป้าหมาย
- พิจารณาทบทวนระดับความรู้หรือความไม่รู้ของเขา เกี่ยวกับอนาคตที่เป็นไปได้
- ชี้ให้เห็นถึงผลพาดพิงหรือผลอันอาจเกิดขึ้นกับแรงงานนอกระบบที่เป็นไปได้นั้นๆ
- เตือนให้ทราบล่วงหน้าถึงปัญหาอันไม่พึงปรารถนาที่อาจเกิดขึ้นได้นั้นทำให้เข้าใจกฎเกณฑ์ของกระบวนการเปลี่ยนแปลง

การจัดประชุมกลุ่มเฉพาะ (Focus Group) จะจัดประชุมให้ครบทั้ง 10 กลุ่มอาชีพหลัก ที่กำหนดตามข้อกำหนดการศึกษาโดยจัดกลุ่มอาชีพละ 3 ครั้ง รวม 30 ครั้ง